

ZAGRANICZNE SYSTEMY SZKOLNICTWA WYŻSZEGO

PAKISTAN

PRAKTYCZNY PRZEWODNIK PO UZNAWALNOŚCI WYKSZTAŁCENIA

MATERIAŁ INFORMACYJNY OPRACOWANY PRZEZ
BIURO UZNAWALNOŚCI WYKSZTAŁCENIA – ENIC-NARIC POLSKA

NARODOWA AGENCJA
WYMIANY AKADEMICKIEJ

Warszawa, 2024 r.

Spis treści

Schemat systemu edukacji Pakistanu	3
Dokumenty uprawniające do podjęcia studiów pierwszego stopnia.....	4
Studia krótkie	4
Studia pierwszego stopnia, „studia pomostowe” i „studia podyplomowe”	5
Studia drugiego stopnia.....	6
Studia trzeciego stopnia (doktoranckie)	7
Skala ocen.....	8
Lista uczelni	9
Tabela ewaluacyjna pakistańskich dyplomów	10
Wydawane dyplomy.....	11

Noty prawne

1. Opracowanie udostępnione jest na licencji Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International (CC BY-NC-ND 4.0 International).
2. Informacje zawarte w opracowaniu służą wyłącznie celom informacyjnym i edukacyjnym i nie stanowią źródła prawa, urzędowej interpretacji przepisów prawa, a także nie są oficjalnym stanowiskiem właściwych organów lub władz.

Schemat systemu edukacji Pakistanu

Pakistan Qualifications Framework (PQF)

| Formal & Higher Education |

	Years	Levels	Award Type	Award Example
Higher Education Levels	21	8	Doctoral	PhD
	20			
	19			
	18	7	Masters	M.Phil./MS/MBA, M.Sc. (Eng.), M.E, MArch etc
17				
16	6	Bachelor	BS, B.E, B.Arch., BSc (Eng.), BSc (Agri), MA/MSc (16 year), LLB, B.Com (Hons), MBBA, DVM, PharmD, etc	
15				
14	5	Associate Ordinary Bachelor	BA/BSc (Pass), ADE, Associate Degrees etc	
13				
Intermediate Level	12	4	Higher Secondary School Certificate (HSSC)	F.A, F.Sc, ICS, I.Com, DBA, D.Com etc
	11			
Matriculation Level	10	3	Secondary School Certificate (SSC)	Matric
	9			
	2	Middle (3 Years)		
	1	Primary (1-5 Years)		
		Pre-Primary (1-2 Years)		

Źródło: <https://www.hec.gov.pk/english/services/universities/pqf/Pages/default.aspx>

Dokumenty uprawniające do podjęcia studiów pierwszego stopnia

Prawo do ubiegania się o przyjęcie na studia wyższe w Pakistanie mają osoby, które posiadają **Higher Secondary School Certificate (HSSC)**. Świadectwa te są wydawane przez Board of Intermediate [and Secondary] Education.

Świadectwami uprawniającymi do ubiegania się o przyjęcia na studia są również **F.A. (Fine Arts)**, **F.Sc (Faculty of Science)**.

Uzyskane w Pakistanie świadectwa uprawniające do podejmowania studiów wyższych, podlegają w Polsce uznaniu zgodnie z przepisami ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie. Szczegółowe informacje dostępne są na stronie opracowanej przez Departament Współpracy Międzynarodowej Ministerstwa Edukacji i Nauki, właściwy w kwestii uznawalności świadectw: <https://www.gov.pl/web/edukacja/uznawanie-wykształcenia-uzyskanego-za-granica>.

Studia krótkie

Dyplom **Associate** wydawany jest po ukończeniu 2 -3 letniego kształcenia i uzyskanie, w zależności od wymogów programu, 60 – 72 kredytów. Posiadacze dyplomu Associate, którzy uzyskali średnią minimum 2.0 w 4-stopniowej skali ocen, mogą zostać przyjęci na piąty semestr studiów pierwszego stopnia (Bachelor). Uczelnia może określić wyższe wymogi odnośnie średniej.

W „starym” systemie istniały **2-letnie programy studiów** prowadzące do uzyskania tytułu **Bachelor of Arts (Pass)**, **Bachelor of Commerce (Pass)** lub **Bachelor of Science (Pass)**. Dyplom ukończenia tych studiów uprawnia w Pakistanie do podjęcia „studiów pomostowych” prowadzących do uzyskania tytułu Bachelor lub Master odpowiednio w dziedzinach Arts, Commerce lub Science.

W „starym” systemie istniały także **3-letnie programy studiów** prowadzące do uzyskania tytułu **Bachelor of Arts (Honours)**, **Bachelor of Commerce (Honours)** lub **Bachelor of Science (Honours)**. Dyplom ukończenia tych studiów uprawnia w Pakistanie do podjęcia „studiów pomostowych” prowadzących do uzyskania tytułu Master odpowiednio w dziedzinach Arts, Commerce lub Science.

Bachelor of Technology (pass) jest nadawany po ukończeniu 2-letnich studiów ukierunkowanych zawodowo, prowadzonych przez koledże afiliowane przy uniwersytetach. Dyplom ten uprawnia do podjęcia studiów Bachelor of Technology (honours).

Informacja o czasie trwania studiów podana jest na dyplomie lub wynika z transkryptu.

Powyższe dyplomy nie mają swoich odpowiedników w polskim systemie edukacji i z tego względu nie podlegają w naszym kraju formalnemu uznaniu. Po przyjęciu kandydata na studia pierwszego stopnia polska uczelnia mogłaby zaliczyć na ich poczet okres kształcenia odbytego w Pakistanie, na zasadach określonych w regulaminie studiów.

Studia pierwszego stopnia, „studia pomostowe” i „studia podyplomowe”

Studia pierwszego stopnia (nazywane „Professional Bachelor”) trwają obecnie od 4 do 5 lat (8-10 semestrów), co odpowiada 120 – 144 kredytom (15 – 18 kredytów w semestrze, w szczególnych przypadkach do 21 kredytów). Zgodnie z [Undergraduate Education Policy \(2023\)](#) kształcenie na studiach pierwszego stopnia obejmuje kształcenie ogólne (minimum 30 kredytów) oraz kształcenie kierunkowe (minimum 72 kredyty). Program studiów obejmuje – w zależności od kierunku studiów – praktykę studencką i/lub pracę dyplomową. Absolwenci uzyskują tytuł **Bachelor**.

Do dyplomów uzyskiwanych po ukończeniu studiów pierwszego stopnia w Pakistanie zalicza się także tzw. **first professional doctorates**, tzn. dyplomy nadające tytuły **Doctor of Pharmacy, Doctor of Veterinary Medicine, Doctor of Physiotherapy**.

Dyplom nadający tytuł **Bachelor, uzyskiwany po ukończeniu min. 4-letnich studiów** pierwszego stopnia oraz ww. **first professional doctorates**, uprawniają do podjęcia studiów drugiego stopnia w Pakistanie.

Tytuł **Bachelor of Technology (honours)** nadawany jest po ukończeniu 2-letnich studiów ukierunkowanych zawodowo, prowadzonych przez koledże afiliowane przy uniwersytetach. Warunkiem wstępu jest posiadanie dyplomu Bachelor of Technology (pass). Dyplom Bachelor of Technology (honours) daje w Pakistanie prawo do ubiegania się o przyjęcia na studia drugiego stopnia.

„**Studia pomostowe**” przeznaczone są dla osób, które ukończyły 2- lub 3-letni program studiów Bachelor w „starym” systemie. Studia te trwają 1 rok – w przypadku podjęcia kształcenia na podstawie studiów 3-letnich, albo 2 lata – w przypadku podjęcia kształcenia na podstawie studiów 2-letnich. Absolwenci studiów 2-letnich uzyskują tytuł **Bachelor** lub **Master** najczęściej w dziedzinach Arts, Commerce lub Science, a otrzymany dyplom uprawnia ich do ubiegania się o przyjęcia na studia drugiego stopnia.

UWAGA: Dyplomu nadającego tytuł Master, uzyskanego w wyniku ukończenia studiów pomostowych, nie należy mylić z dyplomem nadającym tytuł Master, uzyskanym w wyniku ukończenia studiów drugiego stopnia. Przy ocenie wykształcenia należy zawsze prosić o okazanie dyplomu poprzedniego oraz dokumentów pozwalających ocenić długość trwania studiów.

W Pakistanie istnieją także programy „**studiów podyplomowych**” skierowane do osób posiadających już dyplom nadający tytuł Bachelor. Ich celem jest uzyskanie kwalifikacji na kierunku innym, niż ten wcześniej zrealizowany. Programy te najczęściej oferowane są w dziedzinie prawa i edukacji. Absolwenci uzyskują tytuł **Bachelor** (jest to tzw. **Postgraduate Bachelor**), który pod względem poziomu odpowiada standardowemu dyplomowi ukończenia studiów pierwszego stopnia i uprawnia w Pakistanie do kontynuacji kształcenia na studiach drugiego stopnia.

Zgodnie z art. 326 ust. 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, uzyskany w Pakistanie dyplom ukończenia studiów pierwszego stopnia, dający w tym kraju prawo do kontynuacji kształcenia na studiach drugiego stopnia, uprawnia w Polsce do:

- kontynuacji kształcenia na studiach drugiego stopnia,
- kontynuacji kształcenia na studiach podyplomowych.

Określenie polskiego odpowiednika pakistańskiego dyplomu jest możliwe w drodze nostryfikacji, zgodnie z rozporządzeniem Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 28 września 2018 r. w sprawie nostryfikacji dyplomów ukończenia studiów za granicą oraz potwierdzania ukończenia studiów na określonym poziomie.

Studia drugiego stopnia

Zgodnie z [Graduate Education Policy \(2023\)](#) o przyjęcie na studia drugiego stopnia może ubiegać się osoba, która ukończyła 16 lat kształcenia lub minimum 4 lata (120 kredytów) kształcenia na poziomie studiów wyższych, po uzyskaniu świadectwa uprawniającego do ubiegania się o przyjęcie na studia (tj. HSSC/F.A./F.Sc/Grade 12 lub równoważne).

Dyplomami uprawniającym obecnie do podjęcia studiów drugiego stopnia w Pakistanie są:

- Dyplom nadający tytuł Bachelor, wydawany po ukończeniu 4-letnich (8 semestrów) studiów pierwszego stopnia;
- dyplom ukończenia rocznych lub 2-letnich „studiów pomostowych” zakończonych uzyskaniem tytułu Bachelor albo Master, odbytych na podbudowie 2- lub 3-letnich studiów krótkich kończących się uzyskaniem tytułu Bachelor (2+2 lub 3+1);
- dyplom nadający tytuł Bachelor of Technology (honors).

Studia drugiego stopnia – na podbudowie 4-letnich studiów pierwszego stopnia lub 2-letnich studiów Bachelor oraz 2 letnich studiów „pomostowych” – trwają w trybie stacjonarnym minimum 3 semestry. Ich program przewiduje przygotowanie i obronę pracy dyplomowej. Po ukończeniu studiów absolwenci otrzymują tytuł **Master – ze wskazaniem dziedziny**.

W przypadku studiów ukierunkowanych naukowo, nadawany jest tytuł **Master of Philosophy**. Wymagania dotyczące przyjęcia na te studia oraz ich czas trwania są takie same jak w przypadku studiów zakończonych dyplomem Master of Science.

Studia drugiego stopnia w dziedzinie biznesu i zarządzania kończą się w Pakistanie uzyskaniem tytułu **Master of Business Administration**. Program tych studiów obejmuje praktykę zawodową i/lub projekt badawczy. Długość kształcenia na studiach MBA różni się w zależności od ukończonego wcześniej kształcenia i wynosi:

- 1,5 roku – po ukończeniu 4-letnich studiów Bachelor in Business Administration;
- 3,5 roku – po ukończeniu 2-letnich studiów Bachelor in Arts, Science, Commerce;
- 2,5 roku – po ukończeniu 4-letnich studiów Bachelor w innej dziedzinie, niż biznes;
- 1,5 roku – po ukończeniu 2-letnich studiów Bachelor oraz 2 letnich studiów „pomostowych”.

Dyplomy nadające tytuł Master of Science lub Master of Philosophy, uzyskane na podbudowie tytułu Bachelor nadanego po ukończeniu 4-letnich studiów pierwszego stopnia albo na podbudowie 2-letnich

studiów krótkich oraz 2 letnich studiów „pomostowych”, jak również dyplom Master of Business Administration uzyskany po ukończeniu kształcenia trwającego łącznie ze studiami pierwszego stopnia min. 5,5 roku – uprawniają w Pakistanie do wstępu na studia doktoranckie.

UWAGA: Dyplomy Master uzyskane po ukończeniu 2-letnich „studiów pomostowych”, nie są w Pakistanie traktowane jak dyplomy studiów drugiego stopnia i nie dają prawa do ubiegania się o przyjęcie na studia doktoranckie.

Zgodnie z art. 326 ust. 2 ww. ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce uzyskany w Pakistanie dyplom ukończenia studiów drugiego stopnia, dający w tym kraju prawo do ubiegania się o nadanie stopnia doktora, uprawnia w Polsce do:

- kontynuacji kształcenia na studiach drugiego stopnia,
- kontynuacji kształcenia na studiach podyplomowych,
- ubiegania się o przyjęcie do szkoły doktorskiej lub o nadanie stopnia doktora.

Określenie polskiego odpowiednika pakistańskiego dyplomu jest możliwe w drodze nostryfikacji, zgodnie z rozporządzeniem Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 28 września 2018 r. w sprawie nostryfikacji dyplomów ukończenia studiów za granicą oraz potwierdzania ukończenia studiów na określonym poziomie.

Studia trzeciego stopnia (doktoranckie)

Dokumentami uprawniającymi w Pakistanie do podjęcia studiów doktoranckich są dyplomy nadające tytuły:

- Master of Science;
- Master of Philosophy;
- Master of Business Administration uzyskany po ukończeniu kształcenia trwającego łącznie ze studiami pierwszego stopnia min. 5,5 roku.

Dodatkowym warunkiem przyjęcia na studia doktoranckie jest uzyskanie średniej CGPA minimum 3.0 (4-stopniowa skala ocen) lub 60% (jeżeli uczelnia stosuje inną skalę ocen).

Kandydat, który uzyskał niższą średnią może zostać przyjęty na studia doktoranckie pod warunkiem spełnienia dodatkowych wymagań, tj:

- zostanie przyjęty i ukończy wyrównawcze (tzw. rok zerowy) ze średnią minimum 3.0 (w 4-stopniowej skali ocen) i
- komisja rekrutacyjna uzna, że kandydat posiada wystarczającą wiedzę do podjęcia studiów doktoranckich.

Osoby, które ukończą studia doktoranckie, ale nie obronią pracy doktorskiej mogą uzyskać **Post Graduate Diploma / Post Graduate Certificate**.

Program studiów doktoranckich w Pakistanie trwa od 3 do 5 lat. Po ich ukończeniu i obronie pracy doktorskiej nadawany jest stopień naukowy **Doctor of Philosophy**.

Polski odpowiednik pakistańskiego stopnia naukowego może zostać ustalony w drodze nostryfikacji, w oparciu o rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 28 września 2018 r. w sprawie nostryfikacji stopni naukowych i stopni w zakresie sztuki nadanych za granicą.

Skala ocen

Obecnie w Pakistanie nie ma jednolitej skali ocen stosowanych w szkolnictwie wyższym. Stosowane są zarówno skale ocen numeryczne, jak i literowe i procentowe. Najwyższą oceną jest „A” (4.0), zaś najniższą oceną zdającą jest „D” (1.0). W przypadku ocen procentowych, najniższa ocena zdająca wynosi zwykle 50% lub 60%.

W poniższej tabeli przedstawione są przykładowe skale ocen. Skala ocen stosowana przez daną uczelnię zwykle jest wyjaśniona na ostatniej stronie transkryptu.

Ocena literowa	Ocena procentowa	Ocena numeryczna
A	90% - 100%	4.0
BA lub B+	85% - 89%	3.5
B	80% - 84%	3.0
CB lub C+	75% - 79%	2.5
C	70% - 74%	2.0
DC lub D+	65% - 69%	1.5
D	60% - 64%	1.0
E lub F	< 60%	0.0
A	90% i powyżej	4.0
A-	85% - 89%	3.7
B+	80% - 84%	3.3
B	75% - 79%	3.0
B-	70% - 74%	2.7
C+	65% - 69%	2.3
C	60% - 64%	2.0
C-	55% - 59%	1.7
D	50% - 54%	1.3
E lub F	< 60%	0.0

Na starszych dokumentach spotkać można skalę ocen, którą przedstawia poniższa tabela.

Klasyfikacja	Ocena procentowa
distinction	75% lub powyżej
I	60% - 74%
II	45% - 59%
III	33% - 44%
fail	Poniżej 33%

Ostatnie dwie tabele przedstawiają skale ocen stosowane w szkole średniej i na świadectwach.

Ocena literowa	Ocena procentowa
A1	80% i więcej
A	70% - 79,9%
B	60% - 69,9%
C	50% - 59,9%
D	40% - 49,9%
E	30% - 39,9%

Klasyfikacja	Ocena procentowa
distinction	75% lub powyżej
I	60% lub powyżej
II	45% - 59,9
III	33% - 44,9%
fail	Poniżej 33%

Lista uczelni

Lista uczelni działających w systemie szkolnictwa wyższego Pakistanu dostępna jest na stronie internetowej Higher Education Commission:

- uczelnie uznane: <http://www.hec.gov.pk/english/universities/pages/recognised.aspx>
- uczelnie nieuznane: <http://www.hec.gov.pk/english/universities/Pages/Illegal-DAIs.aspx>

Tabela ewaluacyjna pakistańskich dyplomów

Nazwa dyplomu/kwalifikacji	Uznanie dyplomu w celu kontynuacji kształcenia w Polsce	Uznanie w innych celach
Associate	Możliwość zaliczenia okresu studiów na poczet studiów pierwszego stopnia.	Brak odpowiednika w polskim systemie edukacji.
Bachelor of Arts (Pass) / Bachelor of Commerce (Pass) / Bachelor of Science (Pass) uzyskany po ukończeniu 2-letnich studiów		
Bachelor of Arts (Honours) / Bachelor of Commerce (Honours) / Bachelor of Science (Honours) uzyskany po ukończeniu 3-letnich studiów		
Bachelor of Technology (pass)		
Bachelor uzyskany po ukończeniu minimum 4-letnich studiów pierwszego stopnia	Możliwość kontynuacji kształcenia na studiach drugiego stopnia i studiach podyplomowych.	Nostryfikacja
Bachelor of Technology (Honours)		
Postgraduate Bachelor		
Bachelor of Arts/Commerce/Science Master of Arts/Commerce/Science uzyskany po ukończeniu „studiów pomostowych”		
First Professional Doctorates: – Doctor of Pharmacy – Doctor of Veterinary Medicine – Doctor of Physiotherapy	Możliwość kontynuacji kształcenia na studiach drugiego stopnia i studiach podyplomowych. Możliwość zaliczenia okresu studiów na poczet studiów jednolitych na tym samym kierunku.	Brak odpowiednika w polskim systemie edukacji.
Master uzyskany po ukończeniu studiów drugiego stopnia (średnia min. 3.0)	Możliwość kontynuacji kształcenia na studiach drugiego stopnia, studiach podyplomowych, w szkole doktorskiej oraz ubiegania się o nadanie stopnia doktora.	Nostryfikacja
Master of Business Administration uzyskany po min. 5,5 roku studiów (średnia min. 3.0)		

Master of Philosophy (średnia min. 3.0)		
Doctor of Philosophy	Nostryfikacja	Nostryfikacja

Wydawane dyplomy

W Pakistanie nie ma określonych w przepisach wzorów dyplomów. Każda uczelnia wydaje dyplomy o własnym wzorze. Dyplomy są wydawane w języku angielskim. Niektóre uczelnie wydają dyplomy sporządzone w dwóch językach – angielskim i urdu. Na dyplomie znajduje się numer dyplomu i numer studenta. Te same numery widnieją na wydawanym wraz z dyplomem transkrypcją.